

Wydawniczy, 2009. – 256 s. – (Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk; Fundacja Sławistyczna; Seria: Kultura na pograniczach / kom. red.: Z. Greń, W. J. Burszta, J. Goszczyńska et al.; t. 6.); **8.** *Habrajska G.* Kategoryzacja a klasyfikacja – potoczne i naukowe widzenie świata (analiza badań ankietowych dotyczących kategoryzacji nazw roślin) / G. Habrajska // *Językowa kategoryzacja świata* / pod red. R. Grzegorzczkovej, A. Pajdzińskiej. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1996. – S. 220–241; **9.** *Językowa kategoryzacja świata* / pod red. R. Grzegorzczkovej, A. Pajdzińskiej. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1996. – 356 s. – (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej; Instytut Filologii Polskiej; “Czerwona seria” / rada red.: M. Abramowicz, J. Adamowski, J. Bartmiński et al.; nr 8); **10.** *Nepop-Ajdaczyć L.* Etnolingwistyczna informacja o kwiatach w słownikach języka polskiego / L. Nepop-Ajdaczyć // *Etnolingwistyka a leksykografia: Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu* / red. nauk. W. Chlebda. – Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2010. – S. 157–163.

Нікітіна Ф.О. (Київ, Україна)

**Нові запозичення у східнослов'янських мовах
(Глобалізація очима мовознавця)**

Стаття містить аналіз сучасних запозичень у східнослов'янських мовах.

Ключові слова: запозичення, лексика, східнослов'янські мови.

Статья содержит анализ современных заимствований в восточнославянских языках.

Ключевые слова: заимствования, лексика, восточнославянские языки.

The article contents the analysis of the modern loan-words in the East-Slavonic languages.

Key words: loan-words, vocabulary, East-Slavonic languages.

За кілька останніх десятиліть лексичний склад східнослов'янських мов (зокрема української і російської) поповнився такою кількістю запозичень, що зусилля численних пуристів (які б погодилися на таку працю) стали б марними при спробах подолати (принаймні за допомогою калькування) цю величезну масу сучасних, переважно англійських запозичень, що не тільки поповнили термінологічний лексикон, але й проникли у побутове мовлення. В епоху глобалізації перевага запозиченням з англійської мови надається тому, що носії цієї мови є громадянами найбільш технологізованих та комп'ютеризованих країн.

Серед великого масиву запозичень лише окремі слова або словосполучення походять з романських мов (франц., італ., ісп.), як-от бутик (фр. *boutique* «маленька крамничка»), от кутюр (фр. *haute couture*, буквально «високе кравецтво»), тобто майстерне пошиття одягу). Нові запозичення не лише входять до складу лексики, – вони активно впливають на словотвір, стаючи іноді центрами нових словотвірних рядів та гнізд, як «славновісне» піар (*pr*); від іменників утворюються за допомогою питомих суфіксів інші іменники, прикметники, дієслова (піар – піарщик, пропарити; монітор – моніторити, промоніторити; рейдер – рейдерський, рейдерство та ін.); відбувається своєрідне об'єднання запозичених коренів або цілих основ зі

східнослов'янськими афіксами або, навпаки, до питомих коренів приєднуються принесені запозиченнями афікси, які, між іншим, можуть бути інтернаціональними, такими, що походять переважно з класичних мов, як-от гіпер-, супер-, мега-. Раніше, хоча вони були відомі, не так широко і популярно використовувалися ні в українських, ані в російських текстах. За останні роки зусиллями ЗМІ (особливо в телевізійній та газетній рекламі) ці лексеми «пооббивали» вуха наших співвітчизників. Рекламодавці або автори «брендів», звичайно, плутаються у застосуванні цих елементів (і афіксів, і коренів), стверджуючи, що гіпермаркет є значнішим (мабуть, грандіознішим) за супермаркет, хоча грецьке гіпер- (*ύπερ*) і латинське *super* мають однакове значення, тобто у словотворі є (мають бути) рівноцінними. Мегамаркет мало б означати «великий базар» (гр. *μέγας* «великий»), отже мало б бути підпорядкованим гіпер- або супермаркету, однак частіше буває навпаки.

Розглядаючи вплив англійських запозичень на східнослов'янські мови, слід пам'ятати, з чого упродовж віків складалося лексичне багатство англійської мови. Це в першу чергу латина і французька мова. Запозичення з латини приходили через письмові, переважно середньовічні джерела, коли вся західноєвропейська наука розмовляла і писала латиною. Французькі запозичення були і письмовими, і усними і в Середні віки, і пізніше; політичні та економічні стосунки Англії і Франції були складними упродовж довгого часу (варто перегорнути історичні хроніки В.Шекспіра, не звертаючись до історичних анналів). Старофранцузька мова мала значний вплив на англійську; навіть дуже почесний орден Підв'язки, що існує кілька століть, має французький девіз «*hony soit qui mal y pense*» – «хай буде соромно тому, хто погано про це думає». Сучасним «менеджмент» та «менеджер», які заповнили в нас банківську і торговельну мережі (так, замість продавців або касирів нас, простих «юзерів», тобто користувачів, адресують до менеджерів). А походять ці слова від франц. *ménage* «господарство», «*ménagement*» «господарювання». Недарма, пам'ятаючи про «галльський» вплив на формування англійської лексики, а також і про те, що французька мова є чи не найбільш лексично збагаченою серед сучасних мов, французькі владні установи неодноразово видавали декрети про заборону використання у французьких текстах англійських термінів і розповсюджених словосполучень та про заміну їх французькими.

Чим же пояснити наше сучасне надмірне захоплення англійськими запозиченнями? Якщо це технічні, економічні, банківські, наукові (в різних галузях), інформаційні (зокрема комп'ютерні), спортивні терміни, то нічого не поробиш, як кажуть, «це святе», цього не уникнути, якщо в нас таких термінів не було. Разом із запозиченими формами суспільного ладу, з різними новими настановами та інструкціями доводиться запозичувати нові назви, нову термінологію. Але засвоюється й інше. І тут треба поставити питання: чому? Мабуть, засвоюються й назви певних суспільних (радіше антисоціальних) явищ, яких у нас не було, а також назви пов'язаних з ними «фігурантів». З'явилися у широкому вжитку «кіллер» – професійний

найманий вбивця, «рейдер» – брутальний загарбник чужого приватного або державного майна, заводів, крамниць, фірм; з'явилося й словосполучення «квартирне рейдерство». Це назви нових, хоч і негативних явищ. Але не можна второпати, навіщо вживати слова «шоп», «бугік», коли здавна існують «магазин», «крамниця». Великі рекламні щити тепер частіше називають бігбордами («великі дошки» у перекладі). Досить часто відбувається заміна відомих і давно запозичених слів новими. Так, замість «регулятор» вживається «тюнер» (під час переходу на цифрове телебачення українці були змушені придбати «тюнери»). Рекламodawці авто обслуговування застосовували сильний, як на їхню думку, словесний вираз – «крутий тюнінг», що має означати «якісне обслуговування швидкості».

Англійські іменики із суфіксом *-ing* почали вживатися в російських і українських текстах наприкінці 19 – на початку 20 століття: це були в основному технічні або торговельні терміни: блюмінг, крекінг, демпінг тощо. До цієї пори в перекладах (зокрема творів Ч. Діккенса) зустрічалися лише пудинг (кулінарне), шилінг, фартинг (грошові одиниці). Навіть у другій половині 20 століття «інгових» слів у східнослов'янських мовах було значно менше, ніж в останнє десятиліття. У зворотному словнику російської мови, укладеному відомим російським лінгвістом А. Залізником (1974 р.), серед інгових форм нема ні кастингу, ні моніторингу, дуже популярних у сучасних ЗМІ, немає, звичайно, й шопінгу. В наш час і пресу, і телебачення заповонила велика «інгова» навала, щоденно збільшується кількість запозичень із цим суфіксом. Серед останніх «надбань» (крім наведених раніше) можна назвати грейдинг (від лат. *gradus* – «градус, ступінь»), цим словом позначається так зване подрібнене харчування, тобто часте вживання їжі дрібними порціями. У телепередачах з'явився ребрединг, що означає оновлення старого бренду. Йдеться або про назву (марку) певного краму, або про гасло якогось руху. Кастинг і моніторинг як приналежність шоу-бізнесу та модельного бізнесу так гаряче пропагуються вітчизняними засобами інформації, що виникає враження, ніби всі наші дівчата і молодіжці мріють бути співачками (хоч і безголосими) або «розкутими» моделями. Велика кількість «інгових» форм проникає через спорт (шейпінг, дайвінг та багато інших), іноді через назви таких видів спорту або ігор, які простому добродієві здаються дивнуватими (армрестлінг, кйорлінг). Дійсно, перекласти ці назви коротко є неможливо: армрестлінг – це «мірвання силами через рукостискання», кйорлінг (рос. Кёрлинг) – повільне просування крижаної грудки по крижаному полю за допомогою спеціальної палички.

Проте найбільш «галасливою» з усіх інгових форм можна вважати шопінг. Слово перекладається просто – купівля. Однак його зміст при застосуванні нашими співвітчизниками є дещо інший. Купівля – простий процес: пішов до крамниці (базару, побачив, прицінився, купив (або не купив). Шопінг – зовсім інше «заняття». Це блукання по магазинах, (іноді багатоденне), розглядання (іноді обмацування) різного краму, не завжди конче потрібного зараз, часто без купівлі, а за наявності «зайвих» грошей,

купівля чогось, що їй виявиться зайвим. В одній з недавніх бесід по телебаченню жінка середнього віку, далека від легковажності, так сказала про своє захоплення: «Моє улюблене заняття та розвага – шопінг». Отже, для нового заняття, хоча й некреативного, знадобилася нова, запозичена назва. За відомостями телебачення, у Москві недавно з'явилися російські неологізми, що складаються з російського кореня і запозичених суфіксів *-er* та *-ing*: зацепер і зацепінг (від слова «зацепити»). Йдеться про нову гру підлітків та юнаків. Вони чіпляються до залізничних вагонів або вагонів метро, щоб проїхатися на високій швидкості, стоячи або на дахах, або між вагонами. Все відбувається під час руху потягів. Мета ризику – «отримати адреналін», як каже молодь. Для кількох хлопців ця «гра» закінчилася трагічно.

Популярне нині «драйв» (англ. *drive*) з'явилося вперше в літературі (російській) у творі І. Ільфа і Є. Петрова «Одноэтажная Америка» кілька десятиліть тому як екзотизм: автори кілька разів назвали драйвером американця, який возив їх у своєму авто маленькими містами («одноповерховими») Америки, для них «драйвер» – водій. В наш час слово драйв досить часто використовується людьми, схильними до ризикованих занять або ігор: вони проголошують, що хочуть отримати «драйв» (іноді вживається інше «формулювання» – отримати адреналін). Як розуміти такий драйв – бадьорість, звитяга, наснага? Можливо, «коктейль» з усього цього, «сіре» життя набридло, захотілося ризику. Про це майже два століття тому сказав О. С. Пушкін: «Есть наслаждение в бою и бездны мрачной на краю».

Серед модних запозичень можна назвати також гламур (англ. *glamour*); при тому, що його значення за двомовними словниками – чарування, чарівність, привабливість, – наші автори застосовують його радше як синонім слова «блиск». При частій суміші питомих слів із запозиченими деякі журналісти досягають ефекту своєрідного словесного вінегрету, «відновлюють» напівзабутий «макаронічний» стиль, що був популярним у 18 та в першій половині 19 ст. серед поетів-гумористів (дуже популярним був твір І. Мятлева «Путешествие m-me Курдюковой за границу dans l'entranger» зі смішною сумішшю російських та французьких слів).

Яка доля очікує нові (переважно англійські) запозичення до східнослов'янських мов? Частина (менш вживана) може або зовсім відійти, або потрапити до пасивної частини лексику. Решта, особливо ті, що «зріднилися» з питомих словотвором, можуть отримати статус не запозичень, а неологізмів. Тим більше, що значна частина таких запозичень раніше від східнослов'янських дійшла до інших, про що упродовж кількох останніх десятиліть свідчать, зокрема, польські і німецькі журнали. Отже, такі запозичення стали майже інтернаціональними. Досвід східнослов'янських мов свідчить про те, що навіть висока насиченість лексики чужомовними словами не вбиває мову – реципієнт. Для східнослов'янських мов певним засобом захисту можна вважати відмінюваність запозичених іменників за існуючими у мові моделями (відміни та відмінки) та утворення похідних «слов'янизованих» форм (підризок, пропіарити, моніторити та ін.)

Можна звернути увагу ще на одну «втішну» особливість багатьох запозичень: при їх утворенні в англійській мові за основу слугували або взяті повністю слова класичних мов (переважно з латини), або окремі морфеми такого самого походження. Ілюстрацією впровадження до нашого лексикону через англійські запозичення латинських лексичних елементів можна вважати й певні розповсюджені абревіатури: віп (*vip*), піар (*pr*), спа (*spa*), до складу яких входить лише одне суто англійське слово (*very*), решта походить з латини, вираз спа (*spa*) є латинським словосполученням, без будь-якого англійського «втручання»: – здоров'я через воду. Отже, значна кількість нових запозичень може засвідчити, що англійська мова часто виконує роль локомотива, який тягне за собою до інших мов (зокрема й східнослов'янських) «вагони» з численними інтернаціональними терміноелементами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нікітіна Ф.О. Субстратні слова міжнародної термінології // Мова і культура. – Вип. 3. – Т. II. – К., 2001. – С. 140-141; 2. Нікітіна Ф.О. Можливості формування інтернаціоналізмів в умовах глобалізації // Мова і культура. – Вип. 6. – Т. IV. – К., 2003. – С. 33-36; 3. Нікітіна Ф.О. Проникність мовних систем при запозиченнях // Мова і культура. – Вип. 8. – Т. III/2. – К., 2005. – С. 205-208.

Овсейчик С.В. (Київ, Україна)

Омонімія в термінології (на матеріалі української екологічної термінологіки)

У статті проаналізовано специфіку реалізації омонімії в термінології на матеріалі української екологічної термінологіки. Визначено тенденції, які характеризують це явище.

Ключові слова: омонімія, термін, українська екологічна термінологіка.

В статтє проаналізована специфика реализации омонимии в терминологии на материале украинской экологической терминологіки. Определены тенденции, характеризующие данное явление.

Ключевые слова: термин, омонимия, украинская экологическая терминологіка.

The specificity of homonymy realization in terminology on the material of the Ukrainian ecological vocabulary is analysed in the article. The tendencies which characterize current phenomenon are determined.

Key words: homonymy, termin, Ukrainian ecological vocabulary.

Термінологія як одна з підсистем природної мови зазнає впливу тих лексико-семантичних явищ, які властиві загальноновживаній лексиці, – гіперо-гіпонімії, синонімії, полісемії, омонімії.

У сучасному термінознавстві питання про те, наскільки припустимі загальнономовні лексико-семантичні відношення в термінології, залишаються дискусійним (роботи Л. Малевич, Т. Панько, Л. Симоненко та ін.), оскільки, з одного боку, групування термінів у парадигматичні об'єднання – важливий